

MELISSA OFFICINALIS
L O'SIMLIGINING DORIVORLIK XUSUSIYATLARI VA YETISHTIRISH USULI

Haydarov Mavlonjon Mashrabovich
FarDU, Biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori
Sayramov Fayzullo Baratjon o'g'li
Turg'unboyeva Madina Davronbek qizi
Po'latova O'g'iloy Akmaljon qizi
FarDU, Zootexniya fakulteti talabalari.

Annotatsiya: *Maqola dorivor limono't o'simligini hayotiy shakli, geografik tarqalishi, kimyoviy tarkibi, tibbiyotda qollanilishi, o'simlikni o'stirish texnologiyasi, dorivor o'simlikdan mahsulot tayyorlash usuli va ishlatilishi hamda o'simlik xom ashyolaridan samarali foydalanish yo'llari yoritib berilgan.*

Kalit so'zlar: *dorivor limo'no't, labguldoshlar oilasi, ko'p yillik o't, efir moyi, tarqalishi, yetishtirish texnologiyasi.*

Dorivor limono't o'simligini yer ustki qismining damlamasi ovqat hazm bo'lishi buzilganda uni tartibga solish, kamqonlik, bazi asab va yurak kasalliklarini davolash uchun hamda tirishga qarshi ta'sir etuvchi, og'riq qoldiruvchi sifatida qo'llaniladi. Dorivor limono't - *Melissa Officinalis L.*, yasnotkadoshlar -Lamiaceae (labguldoshlar - Labiatae) oilasiga kiradi. Ko'p yillik, sertukli, 30-60 sm balandlikdagi o't o'simlik. Poyasi bitta yoki ko'p, qarama-qarshi shoxlangan. Barglari tuxumsimon, bir oz o'tkir uchli, ser tukli (ustki tomonidan), arrasimon qirrali bo'lib, qisqa bands bilan poya va shoxlarida qarama-qarshi o'mashgan. Oq rangli, tukli, ikki labli gullari gul bandi bilan barg qo'ltig'iga joylashib, to'p gulni hosil qiladi, Mevasi - 4 ta yong'oqcha. Iyun-avgustda gullaydi, mevasi iyul-avgustda etiladi. Geografik tarqalishi. O'rta Osiyo, Qrim, Kavkaz, Rossiyaning Yevropa qismining janubida va boshqa davlatlarda daraxt soyalarida, tog'li turn aril arda toshlar soyasida va boshqa soya yerlarda o'sadi. O'zbekistonning Toshkent: va Surxondaryo viloyatlarida uchraydi. Mahsulotning tashqi ko'rinishi. Mahsulot 30 sm gacha uzunlikdagi shoxlangan, serbarg va to'rt qirrali poya bo'laklari, barglar va gullar aralashmasidan tashkil topgan. Barglari tuxumsimon, o'tkir uchli, yirik arrasimon qirrali bo'lib, uzun bandi yordamida poya va shoxlarida qarama-qarshi joylashgan. Gullari uzun, tukli gul bandli va osilgan ko'rinishida bo'lib, siyrak to'pgulga joylashgan. Kosachasi tikanli tishli, gultojisi ikki labli, oq rangli. Mahsulot namligi 10% dan, umumiy kuli 9,7% dan, xlorid kislotaning 10% li eritmasida yerimaydigan

kuli 0,3% dan, mahsulotning qoraygan qismlari 10% dan, poya va yon shoxchalar bo'laklari 30% dan, organik aralashmalar 1% dan va mineral aralashmalar 1% dan ko'p hamda tarkibidagi titrlanadigan polifenollar

yig'indisi 11 % dan kam bo'lmasligi kerak. Maydalangan mahsulot uchun 7 mm dan yirik bo'lgan qismlar 10%dan va teshigining diametri 0,5 mm bo'lgan elakdan o'tadigan mayda qismlar 10% dan ortiq bo'lmasligi lozim. Kimyoviy tarkibi. Er ustki qismi tarkibida 0,01-0,33% efir moyi, S vitamini, karotin, fenilkarbon kislotalar (kofe, xlorogen, rozmarin, ferul, protokatex vaboshqalar), triterpeniar, flavonoidlar (lyuteolin-7-glikozid va boshqalar), 5-10% oshlovchi va boshqa moddalar, urug'ida 20-27% yog' bor. Limono'tning efir moyi geraniol, linalool, nerol, famezol va ulami sirka kislotalari bilan birikmasi, limonen, pulegol, geranial, neral va boshqa 1eφen1a bilan tashkil topgan. Ishlatilishi. Limono't dorivor preparatlari Ibn Sino aytishicha yurakni mustabkamlaydi va unga yordam beradi, shuningdek, traxoma, xiqichoq tutish, og'izdan yomon hid kelishi va boshqa kasalliklarni davolaydi. Xalq tabobatida limono't bilan nevroz, bronxial astma, ayollarni toksikoz, klimaks, yurak urishini buzilishi va boshqa kasalliklar davolanadi. Limono't damlamasi klinik sharoitida sinovlardan o'tgan va uni tibbiyot amaliyotida tinchlantiruvchi va qon bosimini pasaytiruvchi vosita sifatida qo'llashga O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligi tomonidan ruxsat etilgan. Dorivor preparatlari. Damlama. Dorivor limono't o'simligini o'stirish texnologiyasi Dorivor limono't o'simligini O'zbekistonning barcha tuproq- iqlim sharoitida ekib o'stirish mumkin. O'simlikdan yuqori hosil yig'ib olish uchun unga sho'rlanmagan, mexanik tarkibi o'rtacha, unumdor, dukkakli va g'allasimon ekinlardan bo'shagan yerlarni tanlash tavsiya etiladi. Dorivor limono'tni bir dalada 5 yilgacha saqlab hosil olish mumkin. O'simlik ekiladigan yerlarni kuzda 25-28 sm chuqurlikda sifatli qilib haydaladi. Haydash o'ididan gektar hisobiga 20-30 tonnadan chirigan mahalliy go'ng va 50 kg dan fosfor o'g'iti bilan oziqlantiriladi. Ekish o'ididan yerlarni tekislashtirish, bir yillik va ko'p yillik begona o'tlar urug'ini kamaytirish maqsadida uzunasigava ko'ndalangiga diskali borona bilan 6-8 sm chuqurlikda yumshatiladi va molalash lozim bo'ladi. Limono't yorug'sevar, namsevar va ko'p yillik o'simlik bo'lganligi uchun urug'idan yoki shingillarini bo'lib ekish yo'li bilan ko'paytiriladi. Limono'tni mart oyining oxiri yoki aprel oyining boshlarida tuproq harorati 12-15°S bo'lganda ekiladi. Urug'lar sabzavot ekadigan seyalkalarda 2-3 sm chuqurlikda ekiladi. Urug'lar tuproqqa bir tekis tushishi uchun donador superfosfat bilan aralashtirib ekiladi. Gektariga 6 kg urug' sarflanadi. Agar tuproqda nam etarli bo'lmasa urug'larni unib chiqishi uchun sug'orish jo'yaklari tortilib tezlik bilan sug'oriladi. Urug'lar ekilgandan keyin maysalar 10-12 kunda unib chiqadi. O'simlikda 3-4 ta chin barg hosil bo'lganda qator oralari yumshatiladi va 20-25 sm

oralig'ida 2-3 tadan o'simlik qoldirib yagana qilinadi. Dorivor limono'tni shonalash davrida gektar hisobiga 30 kg dan azot va 20 kg dan kaliy o'g'iti bilan oziqlantiriladi. Vegetatsiya oxirigacha o'simlik 9-10 marta sug'oriladi. Har 3-4 marta sug'orilgandan keyin, o'simlik oralari kultivatsiya qilinadi va begona o'tlardan tozalanadi. Limono't iyun-avgust oyida gullaydi, mevalari iyul-avgustda

etiladi. Uning xom-ashyolari (er ustki qismi) iyul-avgust oylarida orib olingandan keyin azotli, fosforli va kaliyli o'g'itlar bilan oziqlantiriladi va sug'oriladi. Limono'tning xom-ashyosi juda nozik bo'lganligi uchun tezlik bilan quritilmasa sifati buziladi. Ikkinchi yili erta bahorda oralari yumshatiladi va begona o'tlardan tozalanib vegetatsiya davomida gektar hisobiga 70 kg azot, 50 kg fosfor, va 30 kg kaliy o'g'iti bilan oziqlantiriladi hamda 7-8 marta sug'oriladi. Dorivor limono't ekilgan maydonlaming gektaridan 1 tonnagacha barg yig'ib olish mumkin.

Mahsuiot tayyorlash. O'simlik to'liq gullagan vaqtida yuqori uchidan 2,0-30 sm uzuniikda (poyaning pastki bargsiz qismi olinmaydi) qirqib olinadi va soya, havo o'tib turadigan yerda quritiladi.

Xulosa: Xulosa qilib aytganda dorivor limono't o'simligini yer ustki qismining damlamasi ovqat hazm bo'lishi buzilganda uni tartibga solish, kamqonlik, bazi asab va yurak kasalliklarini davolash uchun hamda tirishishga qarshi tasir etuvchi, og'riq qoldiruvchi, surgi, siydik va yel haydovchi vosita sifatida qo'llaniladi. Limono't asosan xalq tabobatida ishlatiladi

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI:

1.X.X.Xolmatov, A.I.Qosimov Ruscha-Lotinchacha-O'zbekcha dorivor o'simliklar lug'ati, Toshkent-1992.

2.Q.X.Xaydarov, Q.X.Xojimatov O'zbekiston o'simliklari, Toshkent-1992.

3.O'.Ahmedov, A.Ergashev, A.Abzalov, M.Yo'lchiyeva, D.Mustafakulov Dorivor o'simliklar yetishtirish texnologiyasi va ekologiyasi.

